

דצמבר 2023

מלחמה של דימויים איריס זכי

הסרט הדוקומנטרי האחרון שהוצאתי לפני כשנה, היה תוצאה של מסע בן חמש שנים. את שתי היצירות האחרונות שביימתי, יצרתי בחמישה ימים. מאז ה-7 באוקטובר התנסיתי בעשייה דוקומנטרית שאופייה הוא פחות או יותר ההפך הגמור משיטות העבודה שגיבשתי כיוצרת ב-14 השנים האחרונות, והיא אף העמידה אותי אל מול אתגרים אתיים הנובעים מתיעוד בימי מלחמה.

ימים אחדים לאחר אירועי התקיפה האכזריים של ה-7 באוקטובר, קיבלתי שיחת טלפון מהתאגיד; הם רצו שאצור סרט דוקומנטרי קצרצר כחלק מסדרה של 12 סרטונים שכותרתה: **באין מדינה, יש אזרחים** – המתמקדת במתנדבים, באנשים אשר מילאו את החלל הרב תחומי שהותירה מדינת ישראל עם פרוץ המלחמה. יום קודם לכן פנו אליי שותפיי ב"ניו יורק טיימס" והביעו רצון שאצור סרטון עבור מדור הדעות שלהם, שיעסוק במלחמה מן הצד הישראלי, דרך הניצולים מהקיבוצים. כמישהי שהולכת לתעד רק כשבוער בה לבחון נושא מסוים באמצעות סרט, שדוגרת היטב על פרויקט ולא מדליקה מצלמה לפני שיש לה קונספט מגובש, מצאתי עצמי נדרשת לצאת ולייצר תוכן שהוזמן ממני על ידי גופים משדרים ולעשות זאת בבזק. כך יצא שביימתי שתי יצירות קצרצרות על המלחמה, אך תהליך העבודה על כל אחת מהן היה שונה בתכלית.

בקולנוע הדוקומנטרי שלי אני מחפשת תמיד להאיר משהו קטן, ניואנסי, לא כזה שהינו בעל ערך עיתונאי אקטואלי. אני לא מתעדת אירועים דרמטיים או טראומתיים, והמתועדים שלי הם לא קורבנות או גיבורים יוצאי דופן. וכך, מחוץ למים הטריטוריאליים שלי, הבנתי שהפעם אני עומדת לתעד סביבה של אנשים אשר חוו טראומה נוראית, ולשם כך עליי להיכנס לחלל פגיע שמבחינתי אין לי בו מקום, והחדרה של מצלמה לתוכו מרגישה לי אגרסיבית ומציצנית. היה עליי להחריש את התחושה הפנימית של פולשת אינטרסנטית ולהיצמד לחשיבות של תיעוד הרגעים הקריטיים הללו, במיוחד לאור המלחמה הנוספת שפרצה: מלחמה על נרטיבים ועל דעת קהל באמצעות דימויים, בערוצי החדשות ואולי אף יותר במדיה החברתית.

האווירה הייתה מבצעית. שעות ספורות לאחר אותה שיחת הטלפון מהתאגיד, שבה הוחלט שאתעד מתנדבים באחד ממלונות המפונים, כבר הייתי ברכב שכור בדרך לים המלח כשלצדי צלמת צעירה ומוכשרת (מיאל לביא), שאותה הכרתי לראשונה באותו הבוקר במחסן הציוד. כשסיפרה לי על מכר של אמה שהגיע לעשות עיסויים למפונים בים המלח, החלטנו להתחיל שם, ומאותו הרגע הכול התגלגל מהר מאוד. הגענו אל מתחם טיפולים פרוביזורי שהוקם במלון ליאונרדו קלאב, באחת הפינות של אולם הבידור, שהוסב לחלל תרומות של בגדים וציוד לדרי-המלון המפונים. הפוקוס של פרויקט התאגיד היה כאמור במתנדבים כגיבורים של סדרת הסרטים הקצרים, ולכן התמקדנו בנו במעסים: מטפלי רפואה טבעית בשנות העשרים-שלושים לחייהם, שמהבוקר ועד שעות הערביים טיפלו במפונים שנרשמו לקבלת טיפול באמצעות מגע.

מרחב של טיפולי מגע הוא ממילא חשוף ואינטימי, אז בטח ובטח צורם להיכנס לתוכו כצוות תיעוד פחות משבוע אחרי תחילת המלחמה, כשעל מיטות הטיפולים שכובים תושבי העוטף, גופם ונפשם עוד מטולטלים וכואבים ומתקשים להרפות. אך נראה כי בימים הטרופים האלה, שום דבר לא כפי שהוא צריך היה להיות; זהו לא ספא מעוצב ושקט עם ניחוח אקליפטוס, אלא מתחם גרילה מאולתר ורועש. ההתמקדות התיעודית במטפלים – כמושאי הסרט – ולא במפונים ההלומים, הקלה עליי. החשיבה הראשונית עם התאגיד הייתה אמנם שאביא לסרט הזה את החותמת שלי ואשוחח עם

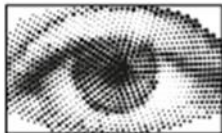

אנשים רנדומליים, אך היה ברור לי שכאן לא אהיה עוד
"דבורה על האף", כי אם מתבוננת מהצד במציאות.

וכך, בחלל צפוף של מיטות עיסוי הכמעט נושקות זו לזו, בעוד אנו משתדלות שלא להפר בנוכחותנו את מעט הפרטיות שאפשרו כמה מחיצות מאולתרות, הנחיתי את הצלמת והמקליטה להתרכז במטפלים. לעקוב באמצעות המצלמה, באיטיות רבה ובשטים סגורים, אחר המגע והחיבור שהם מייצרים עם המטופלים, עם מבט כמה שפחות קונקרטי, על מנת להעביר את התחושה של אותה הבועה הרוחנית והמכילה שיצרו המטפלים בתוך כל הכאוס. ובעוד המצלמה קולטת מחוות קטנות, של יד מעסה או מלטפת, מכשירי ההקלטה שהוצמדו למטפלים תיעדו משפטים שלהם, כיצד הם מורים למטופלים להתהפך, מעירים אותם בתום הטיפול או מתעניינים במצבם. אותה ההתבוננות השקטה והפסיבית השתלמה לה, ונקלטו רגעים מיוחדים כמו חיבוק מתמסר של מטופלת שלא ישנה כל הלילה ומודה למטפלת על הירתמותה שאינה מובנת מאליה, או ילד קטן שנשכב על המיטה אך מזנק בבהלה מנביחה של כלב, בהיותו דרוך מהאירועים של הימים האחרונים שחווה. אותם רגעי חסד עדינים דיברו בעד עצמם, ובעריכתם לכדי הסרט **מהמקום הכי נמוך**, הצליחו להעביר את התחושה החמימה של יד מלטפת ומעט נחמה.

הפרויקט ל"ניו יורק טיימס" היה משחק כדור אחר לגמרי, כמו שאומרים. בראש ובראשונה מדובר בחזית בינלאומית, ונראה שבמלחמה הזו הורגשה היטב כבר מן הרגע הראשון התחושה של "אנחנו והם" – ישראל אל מול שאר העולם. בניגוד לסרטוני התאגיד, פה לא מדובר על פרויקט פנים-ישראלי המתמקד בזווית ספציפית וחוקר אותה לרזולוציות קטנות, כי אם בפלטפורמת עיתונות מהחשובות בעולם המבקשת להביא באמצעותי ייצוג לנרטיב של ניצולי הקיבוצים אחוזי הטראומה – ואכן, כובד האחריות הורגש היטב לכל אורך הדרך. כשאני נוהגת, בין אזעקה לאזעקה, על רכב שגודלו כחצי משאית, וקומתי הנמוכה בקושי מאפשרת לי להגיע עם הרגל לדוושת הקלאץ' (כל רכבי ההשכרה הקובנציונליים היו בשימוש לאור כמות הצוותים האדירה המתעדים את המלחמה מראשיתה), וכשאיתי אותו הצוות הנשי הגרעיני מים המלח, הגעתי לקיבוץ שפיים, שבבית ההארחה שלו שוכנים בני קיבוץ כפר עזה, ואווירת הטראומה אופפת כל חלקה במקום. הכניסה שלנו למתחם הפרטי והשמור היטב וכן הצילומים תואמו עם רכזת התקשורת של הקיבוץ – בת הקיבוץ שכמו רבים אחרים בתקופה זו, נרתמה בן ליל לתפקיד ייעודי שכזה, בשל הצורך להיענות לבקשות המדיה הבלתי פוסקות ולעשות סדר עד כמה שניתן. במקרה שלי, היא לא הייתה רק מתאמת בין מרואיינים מהקיבוץ לביני, אלא אף ביני לבין חוסר הנוחות שלי לראיין ניצולים; אותה הרכזת הצהירה בפניי, עוד בשיחת הטלפון המקדימה, כי היא מאפשרת ראינות שכאלה, כשהכול עוד פריך וכואב, כי היא מאמינה שעבור המרואיינים זו חוויה תרפויטית; "אנשים באים ואומרים לי שזה עשה להם טוב להתראיין ולספר את שהיה".

כמה עזר לי המשפט הזה שלה, לסדר את הדיסוננס האתי שפעם בתוכי כשעברנו מחדר מלון אחד לאחר. הושבנו חברי קיבוץ – חלקם איבדו בן משפחה או שמשפחתם נחטפה – וביקשנו מהם לחלוק איתנו את תחושותיהם ודעותיהם. הונחיתי על ידי הניו יורק טיימס לצלם מרואיינים כשהם מביטים למצלמה, אבל כמישהי שתמיד שואפת לגרום לריאיון להיות עד כמה שניתן דומה לשיחה יומיומית, ואף פיתחה שיטה דוקומנטרית לשם כך (The Abandoned Camera), לא הייתי מסוגלת לתת למתועדים המספרים על רגעים כה קשים ופגיעים להביט על עדשת פלסטיק שחורה. וכך, כשאני כפופה ומכווצת בין רגלי החצובה, מצמידה ראשי לעדשה (וננצפת לא אחת על ידי הצלמת שאני מזיזה את הפריים), יצרתי עם המצלמה קשר עין. והעיניים שלי הביטו בהם בזמן שהם מספרים על מה שעברו, על מה שלא ישוב עוד. נערה ששכלה את אביה ומספרת על התקווה שעוד יש בה, או אב שיושב על מיטתו ומספר על אשתו ושלושת ילדיו שנחטפו, בשעה שהגן על הקיבוץ עם חבריו, ועל מתנות יום ההולדת שחיכו לבתו בבוקר שבת וכמה הוא מקווה שהיא תחזור כבר ותפתח אותו. העיניים הביטו, ובכו.

ידוע לעוסקים במלאכה הדוקומנטרית כי העריכה היא

אחד השלבים היצירתיים והקריטיים ביותר בתהליך עשיית סרט; בבחירת החלקים שייכנסו (ולא פחות באלה שלא), בהצמדה של רגע אחד לאחר ובסדר שבו מניחים הכול יחד – מייצרים טונים וטוענים במשמעויות. זהו תהליך מכריע אשר מרעיד ומאתגר את מערכת היחסים האתית שבין שלושת חלקי המשולש הקשורים ליצירה הדוקומנטרית: היוצרת – המתועדים – הצופים. בעוד שבסרט לתאגיד הייתי שותפה בעריכה, דווקא בסרט לנוי יורק טיימס, שמעצם תוכנו וקהל היעד שלו רגיש הרבה יותר, לא הייתי נוכחת כלל בתהליך העריכה, והוא נעשה אי שם בארצות הברית. ימי העריכות של הפרויקט היו עבורי ימים מעוררי חרדה גדולה ותחושה של אובדן שליטה. החשש הגדול היה שהאחריות שלי כלפי המתועדים – אותה הברית שהיא מבחינתי ברמה הנעלה ביותר – אינה עוד בידיים שלי. מהאנשים שחדרתי למרחב הפרטי ביותר שלהם ביקשתי לחוות שוב, ולדבר במילים דלות מדי את הזוועות האימתניות שחוו לפני ימים ספורים, ביקשתי מהם לתת בי אמון – ואני לעומתם מוצאת את עצמי מתקשה לתת את אותו האמון אל מול עריכה של שמונה ראיונות, שכל אחד מהם ארך כשעה, שהולכים ומתקצצים ומתקבצים לכדי ארבע דקות בלבד. מי מהמתועדים יישאר על רצפת העריכה? מה מתוך דבריהם ייכנס? ובעיקר – מהי האמירה שהסרטון הזה ייצר, עליהם בפרט, ועל תושבי העוטף ועל ישראל בכלל?

רק כשצפיתי בסרטון הסופי נרגעתי. הוא אמנם מרוכז וחלקי מדי, אך כזה המכבד את המתועדים ומצליח להביא דרכם תמונה מורכבת ומרובדת, בימים של שיח בינארי, של שחור ולבן. אך בל נשכח את הצלע השלישית במשולש: הצופים. כשהסרטון שלי פורסם במדור הדעות של הניו יורק טיימס ובמדיה החברתית שלהם, במועד שבו כבר התפוגגה תקופת החסד הקצרצרה של אחרי ה-7 באוקטובר, הטוקבקים שהלכנו והצטברו תחתיו שברו לי את הלב. כי כאמור, למלחמת ישראל ועזה יש חזית נוספת – חזית של מאבק על אמת דרך דימויים. כך, גם נערה שאביה נרצח, גם אם המספרת על עשרות הגופות שראתה סביבה עת חולצה לאחר יותר מעשרים שעות וגם אב שאשתו וילדיו נחטפו, המדברים אל המצלמה ופותחים את לבם – אינם יכולים להתחרות בשוטים של ענני ההפצצות ובתמונות הגופות מעזה. "וואו, ממש מסכנים" כתבה אחת המגיבות בסרקזם ורבים אחרים כמותה, "פינו אותם לבתי מלון. ואיפה יישנו הילדים בעזה?".